

телів початкових класів у ВНЗ.

Література

1. Гусак П. М. Теорія і технологія диференційованого навчання майбутніх учителів початкових класів : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 / П. М. Гусак. – Луцьк, 1999. – 432 с. **2. Коваль Л.** Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : [монографія] / Л. В. Коваль. – Донецьк : ЛАН-ДОН-XXI, 2012. – 343 с. **3. Пащенко Д. І.** Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів : [монографія] / Д. І. Пащенко. – К. : Науковий світ, 2005. – 370 с. **4. Сухомлинська О. В.** Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : АПН., 2003. – 68 с. **5. Хомич Л. О.** Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. І. Хомич. – К., 1999. – 408 с.

УДК 130.123.1:130.2

Н. М. Костиця,

кандидат пед. наук, доцент,

*Національний університет біоресурсів
та природокористування України*

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Використання ідей синергетичного підходу в освіті пов'язано з відтворенням досвіду, накопиченого в культурі та створенням належних умов для його цілеспрямованої зміни.

Ключові слова: синергетика, синергетичний підхід, система, освітня система, система культурологічної підготовки.

Использование идей синергетического подхода в образовании связано с воспроизведением опыта, накопленного в культуре и созданием надлежащих условий для его целеустремленного изменения.

Ключевые слова: синергетика, синергетический подход, система, образовательная система, система культурологической подготовки.

Using synergetic approach in education is related to the reproduction of the cultural experience.

Key words: synergy, synergetic approach, system, educational system, modernization, the system of cultural training.

Нині розуміння пріоритетності культури стосовно технології в процесі розвитку цивілізації нині стає системним. Дедалі більше науковців і практиків у сучасному світі усвідомлюють, що будь-які спроби розв'язати глобальні екологічні

та духовні проблеми суто технократичними методами належать до безперспективних загалом і в принципі, переконалися, що коеволюція суспільства і природи не мають альтернатив, оскільки ресурси на Земній кулі обмежені, загроза глобальної економічної кризи стає дедалі реальнішою і небезпечною, популярні твердження про так звану всемогутність людства не мають під собою належного ґрунту, це – не більш як гучні слова. Тим часом основою життєдіяльності сучасного суспільства залишається егоцентризм, який, як відомо, зорієнтований на задоволення споживчих інтересів індивідуума. У таких умовах суспільство практично не може ефективно розвиватись із дотриманням тісних для нього рамок природовідповідності та культуровідповідності. Отже, з урахуванням цих загальнолюдських проблем є всі підстави стверджувати, що світ нині потребує такої освіти, метою якої було б навчання і виховання особи, яка спроможна не лише бачити в цілому й усебічно аналізувати складні актуальні проблеми людства, бути готовою їх розв'язати, володіти необхідними засобами і методами. У цьому зв'язку фахівці з модернізації освіти великі надії віднедавна покладають на синергетику як методологічну базу для окреслених змін. Нагадаємо, що синергетика – це новий напрям науки, представники якого досліджують еволюцію матерії та її поведінку. Завданням синергетики є розв'язання світоглядних, дидактичних, психологічних і культурологічних проблем, що виникли або загострилися через значне ускладнення навколишнього світу – як духовного та соціального, так і природного.

Як відомо, новий і більш адекватний синергетичний підхід до розуміння реалізовуваних у природі закономірностей пов'язаний з працями школи І. Пригожина та багатьох його наступників Дж. Ніколіса, І. Стенгерс, Г. Хакена й інших. Гносеологічні проблеми дослідження процесів самоорганізації систем різної природи висвітлювалися у працях Л. Антипенка, С. Нікольського, Ю. Плюскіна, С. Ситька, Я. Солов'я та інших. Епістемологічне значення синергетичних методів і підходів до проблем еволюції в соціальних системах знайшло своє відображення у поглядах К. Бейлі, М. Моїсеєва, Дж. Скотта, О. Субетто, Ю. Яковця.

Мета статті – розглянути синергетику як новий напрям науки про еволюцію матерії і її поведінку, покликаний вирішувати психологічні, дидактичні, культурологічні і світоглядні проблеми утворення, які виникли в результаті ускладнен-

ня навколишнього духовного, соціального і природного світу.

Стосовно основи моделі згаданої модернізованої освіти, то нею, на наше переконання, може послужити теорія самоорганізації. Це – нова перспектива концепція, її функціями є насамперед стратегічна і прогностична, тобто визначальні щодо кардинального оновлення змісту та структури освіти [1]. Щоб на якісно новому рівні переструктурувати систему освіти, доцільно орієнтуватися на її синергетичну концепцію. Сама вона може стати надійним підґрунтям для освіти майбутнього. Йдеться про перебудову в такому напрямку всього навчально-виховного процесу. Для цього в освітній діяльності необхідно спиратися на синергетичний підхід, належним чином відобразити в переосмислених програмах ідею самоорганізації, а також увести до них спеціальні дисципліни. Метою їх викладання стало б розкриття основних положень синергетики, значення та можливостей головних її функцій – світоглядної, виховної і розвивальної. Позаяк фундаментальною базою синергетики служать природничі науки, оновлення змісту навчальних предметів, варто починати з природно-наукового циклу, що є однією з найважливіших умов синергетизації системи освіти.

Основна мета синергетичної освіти – домогтися того, щоб у молоді, яка навчається, було чітко сформовані синергетичні цінності, вона постійно пам'ятала про них і керувалася ними. Це можна забезпечити у результаті ретельного засвоєння основ теорії самоорганізації. Такий підхід значною мірою сприятиме гармонійному розвитку хлопців та дівчат, дасть змогу скерувати становлення особистості в необхідному для педагогів та всього соціуму напрямку.

При цьому варто пам'ятати, що, як уважають фахівці, «синергетична освіта діє опосередковано. Це освіта, яка стимулює власні, можливо, ще не виявлені, приховані лінії розвитку» [9].

До основних критеріїв, що свідчать про розвиненість тієї чи іншої людини, належить її вміння мислити нелінійними способами. Опанування їх (або, іншими словами, оволодіння синергетичними підходами) виробляє в індивідуума вміння раціонально діяти в умовах складних систем, обрати найоптимальніший варіант поведінки за нестандартного перебігу подій, швидкої зміни ситуації в окремому регіоні чи в усьому світі. Цілком зрозуміло, що синергетична освіта підвищува-

тиме значення фундаментальної бази навчально-виховного процесу. Ця база, як відомо, має за наскрізну ідею цілісність навколишнього як живого, так і неживого світу, враховуючи разом із тим парадигмальні зміни науки, її перехід у міждисциплінарну стадію – на порядок вищу, ніж була раніше [7]. Цілком підтримуємо думку тих науковців, які вважають, що недоцільно виокремлювати синергетичну освіту як одну із складових безперервної освіти. Втілення цього напрямку в життя можна домогтися, постійно наповнюючи синергетичним змістом навчальні матеріали, а також забезпечуючи інтегрування природничо-наукових і гуманітарних предметів. Синергетична освіта, отже, має стати органічною складовою сучасного навчально-виховного процесу.

Отже, основним покликанням такої модернізованої освіти є формування розвиненої особистості на основі вироблення в індивідуума високої синергетичної культури, суть якої у [7]:

- формуванні сучасного світогляду з урахуванням змін теперішнього стану та духовності соціоприродної системи;

- виробленні динамічного стилю мислення, спроможного організувати на передовій науковій основі систему узгоджених дій, спрямованих на гармонізацію ланок єдиного ланцюга «людина–суспільство–природа–культури». Це дало б змогу успішно розв'язувати актуальні проблеми Землі, яких дедалі більше, а значить, забезпечити довготривалу стійкість навколишніх середовищ: духовного, соціального і природного;

- засвоєнні основних понять, законів і принципів теорії самоорганізації; оволодінні загальними й спеціальними знаннями про сутність суспільних та природних явищ, постійну взаємозалежність і взаємодію суспільства, природи та людини;

- вихованні в юнаків та дівчат відповідального ставлення до конкретної людини, соціуму загалом і навколишнього світу у його комплексному розумінні.

Підсумовуючи, можемо визначити такі основні завдання синергетичної освіти:

- 1) оволодіння знаннями про органічну та нерозривну єдність природи, суспільства й людини, закономірності ноосфери; про постійну і динамічну взаємодію природи, суспільства та індивідуума; про основні загальнолюдські проблеми, способи і шляхи їх розв'язання; вироблення інтелектуальних і практичних умінь для вивчення еволюції навколишнього

світу та поліпшення стану довкілля, соціуму загалом і кожної людини зокрема;

2) формування у молоді ціннісних орієнтацій особистості стосовно духовного світу і матеріальної сфери, звичок, потреб, мотивів, екологічно- і культуровідповідної поведінки, необхідності активної діяльності задля досягнення узгодженого розвитку людини, суспільства і природи;

3) цілеспрямоване вироблення альтернативного мислення, спроможностей до ймовірнісного та нелінійного аналізу нетрафаретних ситуацій при визначенні засобів розв'язання загальнолюдських проблем; формування вміння мислити нелінійно, нестандартно, з особливою уважністю ставитися до навколишнього світу, чітко орієнтуватися в умовах технологізованого, динамічного змінного середовища;

4) інтеграція природно-наукової і гуманітарної культур із метою глибшого усвідомлення та ефективнішого розв'язання загальнолюдських проблем;

5) засвоєння прийомів синергетичного аналізу, прогнозування ті якнайточнішого моделювання еволюції того чи іншого конкретного явища, спричиненого взаємодією природних та суспільних чинників.

Використання у дослідженні синергетичного підходу до побудови системи культурологічної підготовки майбутніх фахівців-аграрників зумовлено наявністю плюралізму культур і неоднорідністю культури.

Синергетика – новий підхід до досліджуваних об'єктів, відіграє роль парадигми сучасного знання. Сьогодні синергетичний метод, синергетичний підхід мають загальнонауковий характер, оскільки в усіх складних системах, що розвиваються, виявляє себе властивість синергії. Це означає, що розвиток цих систем протікає як самоорганізація або структурна перебудова; удосконалювання зв'язків і якісні зміни відбуваються за рахунок взаємодії компонентів, підсистем, елементів і частин цілого. Ці зміни на різних рівнях (у параметрах систем) можна виявити, обміряти й осмислити як закономірності системних перетворень і загального еволюційного процесу.

Синергетика породжена самою логікою розвитку науки, виражає інтегративний характер наукового знання, виявляє споріднення живої і неживої природи, соціальної і психологічної сфери. Синергетика розкриває «людиномірність» усієї науки, слугує мостом у синтезі, що накреслився, гуманітар-

ного і природничонаукового знання, ще і ще раз підкреслює цілісність системи «природа + людина». Синергетика розкриває характерний для всього нового мислення холізм (гр. *holos* – ціле), чи хол істинний принцип сприйняття світу і кожної з його складових у їх цілісності. Синергетика розкриває механізм утворення цілісності, її трансформації та розвитку через взаємовплив і єдність різноманітних складових елементів.

Досліджуючи проблему взаємозв'язку принципів синергетики й освіти, зазначимо, що освіта – ключовий канал соціокультурної динаміки, на використання якого сьогодні покладаються основні надії щодо подолання глибокої й комплексної кризи стійкості, поглибленої соціальною, антропологічною, культурною, екологічною нестійкістю. Головний вектор еволюції освіти сьогодні визначається прагненням реалізувати ідею «стійкого розвитку» за рахунок подолання соціальної своємірності [6].

Освітня система – це системоформувальна підсистема національної системи освіти, наділена специфічними функціями; впорядкована, структурна, самоорганізована цілісність історично зумовлених і взаємопов'язаних поглядів, переконань, ідеалів, національних традицій та практикуючих дій, об'єднаних спільними мотивами, завданнями і цілями, спрямованими на навчання й виховання людини задля досягнення нею певного рівня освіченості як ступеня становлення особистості [4].

Освіта – соціальний механізм самоорганізації. На практиці сучасна освіта розв'язує два основні завдання: допомагає особистості, що розвивається переборювати нестійкість за рахунок вироблення системного, комплексного погляду на світ; сприяє адаптації до нестійкості. Очевидно, що ці два завдання мають різний напрям: перша орієнтує особистість на самореалізацію в контексті стратегічної перспективи, а друга – тактичної. Перша реалізується через розвиток такої тенденції сучасної освіти, як гармонізація, універсальна, друга – як прорив, спеціалізація [5].

Синергетичний підхід дозволяє поглибити аналіз у філософії освіти понять «мобільність», «хаотичність», «самовизначеність», «самоорганізованість», «закономірність», «спонтанність» тощо [10]. Універсальні характеристики світу, зафіксовані синергетикою (а ще раніше, деякі з них були констатовані теорією систем) виявляються у функціонуванні й

освітніх систем – як на рівні пасивному (у вигляді природного розвитку подій в освітній сфері), так і на рівні активно-рефлексивному – через входження синергетичної пояснювальної моделі та, взагалі, синергетичної парадигми мислення у сферу педагогічної думки, яка починає рефлексувати освітні процеси з позиції неврівноваженої динаміки, моделюючи освітні системи за допомогою принципів синергетики з метою їх оптимізації. Цю форму педагогічної рефлексії можна назвати «педагогічною синергетикою» – системою педагогічних поглядів, орієнтованих на синергетичну парадигму пізнання світу та оптимізацію освітніх систем за допомогою теоретичних та практичних ресурсів синергетики [3].

Багато авторів, що досліджують цю проблему, підкреслюють значимість синергетичних принципів для освіти, підкреслюють інакше розглядати проблему розвитку. Синергетична модель розвитку дозволяє в новому ракурсі розглянути передісторію й зміст сучасної глобальної кризи, що представляє собою характерне вираження закону технологічного балансу (невідповідність вироблених попереднім історичним досвідом ціннісно-нормативних регуляторів наявному технологічному потенціалу), а також перспективи розв'язання найбільш гострих проблем і ймовірну ціну, що доведеться за це платити [2].

Аналізуючи динаміку організаційних зв'язків у складних системах, що розвиваються, доведено, що ефективно зростання розмаїтості на верхньому рівні структурної ієрархії завжди компенсується обмеженням розмаїтості на попередніх рівнях, і навпаки – зростання розмаїтості на нижчому рівні обертається руйнуванням вищих рівнів. Оскільки зазначене відноситься до систем будь-якого типу: природним, соціо-природним, соціальним, семіотичним, духовним – закон ієрархічних компенсацій має загальнонаукове значення. Нині вже неможливо обговорювати перспективи й стратегії соціального розвитку, ігноруючи цю нетривіальну залежність [11].

Результати вивчення численних наукових досліджень (В. Аршинов, В. Буданов, В. Кушнір, В. Лутай, А. Самодрин, О. Чалий тощо) дозволяють виокремити основні методологічні засади синергетичного підходу для визначення особливостей культурологічної підготовки майбутніх фахівців-аграрників.

По-перше, світоглядна інтерпретація ідей синергетики може слугувати для майбутніх фахівців-аграрників підгрун-

тям цілісного сприйняття та усвідомлення світу, формування синергетичних уявлень про відкритість світу, цілісність і взаємозпов'язаність людини, природи і суспільства; когерентність і нелінійність розвитку систем, про хаос і випадковість тощо.

По-друге, сучасна освіта як засіб опанування світу має забезпечити інтеграцію різних способів його освоєння і тим самим збільшити творчий потенціал людини для вільних і осмислених дій, цілісного відкритого сприйняття й усвідомлення світу [8]. Вузька спеціалізація і професіоналізація спричинили часткове, розірване знання, відчужене від людини. Інтеграційні процеси визначають перехід навчальних закладів від вузькоспеціалізованого навчання до навчання за групами професій широкого профілю (А. Беляєва). Як наслідок інтеграції відбувається створення нових, актуальних для сучасного ринку праці інтегрованих напрямів підготовки фахівців (О. Кочнев) [12]. За таких умов освітньо-професійна програма підготовки майбутнього фахівця має спиратися не на вивчення окремих дисциплін, а передбачати міждисциплінарну інтеграцію знань у форматі напряму підготовки, з урахуванням предметних галузей.

Культурологічна підготовка майбутніх фахівців-аграріїв є соціальною, синергетичною системою з визначеною метою, ієрархічною, багатокомпонентною структурою, що має здатність до управління й самоорганізації. Тому метою управління є узгодженість елементів системи для забезпечення їхнього функціонування, а також розвитку особистості.

Отже, якщо дотримуватися ідей синергетичного підходу, то освіта виявляється складним соціальним організмом, головні функції якого відтворення досвіду, накопиченого в культурі.

Література

1. Абдыкаримов Б. А. Синергетическая концепция образования для устойчивого развития / Б. А. Абдыкаримов, З. Ж. Жанабаев, Б. А. Мукушев // Альма-матер (Вестник высшей школы). – 2005. – № 11. – С. 56–57. **2. Буданов В. Г.** Управление образовательным процессом в современных условиях: инновации и проблемы моделирования / В. Г. Буданов, В. А. Журавлев, В. А. Харитонов. – Режим доступа : <http://spkudyumov.narod.ru/budanov13.htm>. **3. Ершова-Бабенко И. В.** Особенности времени, синергетика и проблема концептуально-стратегической модели системы высшего образования в XXI веке / И. В. Ершова-Бабенко. – Режим доступа: <http://spkudyumov.narod.Ru/ErshBab.htm>. **4. Євтюк А. В.** Си-

нергетичні засади моделювання освітніх систем: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / АПН України; Інститут вищої освіти. / А. В. Євтюк. – К., 2002. – 198 с. **5. Клепко С. Ф.** Інтегративна освіта і поліморфізм. / С. Ф. Клепко. – Київ-Полтава-Харків: ПОІ-ПОПП, 1998. – 360 с. **6. Мелехова О. П.** Синергетика как общая методология современного образования в области наук о жизни / О. П. Мелехова. – Режим доступа <http://spkurdyumov.ru/Melekhova.htm>. **7. Мукушев Б. А.** Синергетический подход к экологизации образования / Б. А. Мукушев // Вестник высшей школы. – 2008. – № 10. – С. 30–37. **8. Назаретян А. Я.** Синергетика в гуманитарном знании / А. Я. Назаретян // Общественные науки и современность. – 1997. – № 2. – С. 91–98. **9. Назарова Т. С.** Парадигма нелинейности как основа синергетического подхода в обучении / Т. С. Назарова, В. С. Шаповаленко // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2003. – № 1. – С. 3–11. **10.** Синергетика в публічному управлінні: тлумачний словник / за ред. **С. М. Серьогіна**. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – 48 с. **10. Федорова М. А.** Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы: дис. ... канд. пед. наук. – 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / М. А. Федорова. – Ставрополь, 2004. – 169 с. **11.** Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. / под ред. **С. Я. Батышева**. – М, АПШ 1998. – Т. 1-А-Л-1998. – 568 с.

УДК 373.5 : 33

В. С. Кулішов,

викладач,

Криворізький економічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»,

аспірант, НАПН України

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено сучасні тенденції здійснення економічної освіти та виховання у загальноосвітній школі, а також висловлено деякі припущення щодо перспектив подальшого розвитку цього освітнього напрямку.

Ключові слова: економічна освіта, шкільна економічна освіта, ринкова економіка, навчальний план, старша профільна школа.

В статье рассмотрены современные тенденции осуществления экономического образования и воспитания в общеобразовательной школе, а также высказаны некоторые предположения относительно перспектив дальнейшего развития данного образовательного направления.

Ключевые слова: экономическое образование, школьное экономическое образование, рыночная экономика, учебный план, старшая профильная школа.